

Toimittaja Roosa Laiho:

Milloin sinä valehtelit viimeksi? No älä nyt valehtele, ei siitä noin kauan ole. Ihminen nimittäin valehtelee paljon useammin kuin myöntää.

Tänään Moreenimedian etästudioissa keskustellaan valehtelusta arjessa. Minä olen Roosa Laiho, ja kanssani keskustelemassa on sosiaalipsykologi Janne Viljamaa. Tervetuloa.

Haastateltava Janne Viljamaa:

Kiitos.

Toimittaja R.L.:

Janne Viljamaa, mistä mä voin tietää, että sä et valehtele mulle tämän keskustelun aikana?

Haastateltava J.V.:

Sä et voi tietääkään, sehän tässä on kaikkein pelottavinta. Mutta mulla ei ole mitään syytä valehdella. Mutta yleensä sanotaan psykologiassa aika pitkälle semmoinen, niinku aiempi käytös ennustaa tulevaa käytöstä, mutta sä et voi tuntea, tavallaan meillä ei ole yhteistä historiaa, niin sä et voi niinku tietää sitä. Mutta just niinku sanottu, niin valehtelu on merkki älykkyydestä ja joku parivuotias lapsi oppii valehtelemaan ja se edellyttää toisen niinku perspektiivin ottamista. Muistatko meidän lapsista? Toinen tais nelivuotiaana sanoa kaksivuotiaalle, että ei kerrota äidille. Niin sehän niinku tarkoittaa sitä, että toinen pystyy niinku eläytymään äidin mielenmaisemaan, jotta hän pystyy niinku luomaan semmoisen kertomuksen mikä menee läpi toiselle.

Valehtelu on hirvittävä kognitiivinen tiedollinen ponnistus, ja se vaatii tietoisien etuotsalohkon ja tämän primitiivisen tunnealueen saumatonta yhteistyötä. Niin ihminen on rehellisimmillään kovassa humalassa ja keskyyöllä, koska silloinhan ei muista mitä hän on sanonut kellekin.

Toimittaja R.L.:

Mun pitikin kysyä seuraavana, että minkä ikäisenä ihminen oppii valehtelemaan. Eli ilmeisesti ihan siis jo parivuotias lapsi osaa valehdella.

Haastateltava J.V.:

No niin se on yhteydessä älykkyyteen, että mitä fiksumpi kakara niin sitä aikaisemmin hän oppii vaan valehtelemaan valitettavasti. Mutta valehtelussa on paljon niinku hyviäkin puolia, että niinkun sanoin, että jos sä oot niinku inhorealistentyyppi, niin sähän paukautat totuuden. Silleen että sanotaan että jos ihmisellä on autistisia piirteitä esimerkiksi niin hänen aivoissaan niinku on vähemmän tällaisia peilisoluja, hän ei pysty niinku komppaamaan ja niinku tajuamaan mikä on niinku sopivaa missäkin tilanteessa. Niin tällanen autististen piirteiden ihminen pamauttaa totuuden siinä niinku määrin, että kaikki on hämmentyneet, ei tollen voi sanoa.

Koska periaatteessa kohteliaisuus on valehtelua. Että jos mä niinku tyttöystävällä on uus permanentti ja mun mielestä se on niinku aivan järkyttävän näköinen, mun kannattaisi sanoa

että jees beibi on tuo kyllä ihan kivan näkönen toi sun permanentti. Niin sehän on siis tämmöinen niinku sosiaalinen elämä, peruskohteliaisuus niin sehän on usein ihan tämmöistä kaunisteltua totuutta. Sillä inhorealisticella tyyppillä ei ole hirveästi kavereita, mut hän on sitten ehkä tosi kaveri.

Toimittaja R.L.:

Palataan kohta tohon vähän, että mitä hyviä puoliakin valehtelulla on, mutta tota ensin voisinkysyä, että mistä syistä ihminen yleensä valehtelee?

Haastateltava J.V.:

Siis mun mielestä juristit, oikeudessa on vaikka minkä sortin totuuden vääntäjää, niin sitä ei ole nahkaliivijätkät, jotka ei niinku välttämättä oo ihan terävimmästä päästä, niin tota ne valitsee semmoisen niinku hiljaisuuden, ne ei kommentoi mitään. Koska silloin ku ihminen rupee kommentoimaan, niin se puhuu ittensä pussiin. Niin kannattaa, ehkä se on ihan järkevä valinta semmoinen no comments -linja.

Mutta tota etu, edun saavuttaminen itselle. Niin tota sehän tarkoittaa sitä, että juristit määrittelee valehtelun silleen, että on bona fide ja mala fide. Ja sitten kaivetaan totuudessa, että onko hän niinku hyvässä uskossa ostanut tämän talon tai onko hän hyvässä uskossa kertonut valheita vai onko hän mala fide, pahassa uskossa yrittänyt tietoisesti huijata toista. Niin se on hyvin vaikea niinku jos meillä on sana sanaa vastaan, meillä on hyvin vaikea sitten alkaa niinku miettimään, että kuka sano missäkin tilanteessa. Että esimerkiks joku kirjallinen osto-myyntisopimus, missä lukee, että auton pohjassa on ruostetahroja, niihin voidaan palata, että siinä on kirjallista faktaa. Mutta aina kun meillä on sana sanaa vastaan, niin tulee tähän todistajan dilemmaan, että kannattaako mun todistaa, jos toinen todistaa minua vastaan, vai kannattaako olla hiljaa, jos toinenkin on hiljaa, kun sä et tiedä, mitä se toinen todistaa, se mitä toisessa kopissa tekee, niin se valehtelu on niinku todella todella hankala, hankala juttu.

Että joku ihminen sitten voi myöskin jos miettii autistisen piirteen ihminen, joka jolta puuttuu peilisoluja, joka täryyttää totuuden tyllystu päin naamaa, niin sittenhän voi olla myöskin tämmöinen psykoottinen tyyppi, jota on niinku yksi sadasta tämmöisiä psykoottisia ihmisiä, jotka heillä on oma todellisuus. He on varmoja, että heitä kuunnellaan sirun kautta, joka heidän päähänsä asennettu tai heitä säteilytetään, niin tämä on heille täyttä totta. Ei siitä mitään hyötyä, kun sä sanot, että sä valehtelet, koska he on varmoja, että heidän päähänsö lähetetään säteitä tai heitä kuunnellaan sirun kautta. Psykoottisen todellisuus, niin se on heille totta ja se ei ole niinku tavallaan, silloin se ei ole heille valehtelua.

Toimittaja R.L.:

Toi mitä sanoit, sanoit ensin, että tota valehtelee oman edun vuoksi niin se kuulostaa kyllä tutulta. Että itsekin tulee valehdeltua yleensä juuri siksi, että välttyisin rangaistukselta tai joltain ikävältä tilanteelta. Mutta onko valehtelulle jotain muita syitä kuin oman edun tavoittelu vai onko se kaiken valehtelun taustalla?

Haastateltava J.V.:

No on, siis on tietysti. Se liittyy niinku kaikkeen niinku kaunisteluun ja sitten se liittyy myymiseen myöskin. Niin mä oon miettinyt työkseni, työkseni monia asioita. Mietin kun mä niinku yhteiskuntaopin opettajana ja työelämäntaitojen opettajana tällaista. Muistan kuule oon ollut töissä mainostoimistossa joskus nuorena ja se oli tosi ankea kokemus muistan, vieläkin järkyttää tää kokemus. Mutta sen mä siellä opin kuitenkin tässä ankeessa yhteydessä monia asioita. Elikkä siellä pidettiin hyvin tarkkana se, että sä et saa luvata mitään, mikä ei ole totta. Mä en voi, niinku se on subjektiivinen mielipide, mä sanon, että tämä banaani on parasta, tämä appelsiini on paras. Mutta jos sanotaan, että tämä auto se on niinku, se on mielipideasia paras. Mutta sitten jos niinku sanotaan, että joku on nopein, niin mehän voidaan mitata, että auto kiihtyy nolasta sataan 6,8 sekuntia. Mutta sä et voi käyttää mitään superlatiiveja ilman niinku mittausta, että sä voit todistaa sen. Koska meillä on monia asioita, jotka on niinku täysin subjektiivisia mielipiteitä versus se, että voidaanko me mitata esimerkiksi, mikä ruoka on parempaa. Mun mielestä maksalaatikko on parempaa kuin pizza, mutta se on täysin subjektiivinen mielipide, mutta auton kiihtyvyyden tai norsun painon me voidaan mitata. Elikkä moni, moni asia on silleen että ja tota valehteluun niinku liittyy tavallaan semmoinen niinku, et jos mä haluan saada myytyä sinulle jotakin, niin kyllä mun kannattaa. Mä olen sitä mieltä, että kannattaa olla tarve, politiikalla on semmoinen sanonta että jos ei muu auta niin kokeile rehellisyyttä. Niin tuota kannattaa olla aika rehellinen, koska mun mielestä fiksuille ihmisille tuottaa semmoisen epäluuloisen tunteen, esimerkiksi että sanotaan, että tämä ripsiväri tai mikä se on käherryslaite, niin tuottaa niinku 22 prosenttia tuuheammat ripset. Niin mihinkään se on mitattu se ripsien tuuheus ja tämmöinen, niinku saadaan niinku valkoinen takki päällä semmoinen tieteellinen kliininen vaikutelma. Mutta se että jos aletaan niinku kikkailemaan tällaisilla 22 prosenttia tuuheammat ripset jutulla, niin mä ainakin niinku vaihdan Astral-televisiolle siinä vaiheessa.

Toimittaja R.L.:

Seuraavaksi voitaisiin keskustella hetki itselleen valehtelusta. Janne Viljamaa, voiko ihminen valehdella itselleen?

Haastateltava J.V.:

Voi ja tää on tieteellistä tutkittu kanssa. Ja tää on niinku kaikkein järkyttävintä ja tää on todella hyvä kysymys, koska ihmisillä on niinku tämmöinen myönteinen egoharha, positiivinen harha itsestään, että ihmisen niinku ihan tietoisesti ruuvaa sitä minäkuvaansa, että jokainen on vähän parempi ihminen kuin oikeasti on ja jokainen on vähän rehellisempi ja kauniimpi ja ja niinku asettuu asteikossa vähän ylemmäs kuin todellisuudessa on. Mutta ikävä kyllä tämä on aivan järkyttävää, itku silmässä tää on niinku, ne jotka masentuneilla ihmisillä on realistisen minäkuvan ja tää on niinku tutkittu. Ja niinku he niinku näkee maailman realistisemmin ja kaikki niinku ns. normaalit ihmiset ovat tämmöiseen positiivisen egoharhan vallassa ja tavallaan ihminen niinku valehtelee jossain määrin itselleen. Se on ihan tervettä, koska hän pystyy ottamaan niinku haasteita elämässä ja pystyy tarttumaan uusiin asioihin.

Mutta mun mielestä niinku tämä ahdistus ja masennus, jotka on niinku yleisimpiä mielenterveysongelmia ja koskee varsinkin naisia ja niinku nuoret naiset väsyvät työelämässä

ja perheessä, mahdotonta yhdistää työtä ja perhettä, niin tää on niinku tosi ikävää. Että että tota heillä tavallaan hiukan puuttuu, he eivät näe enää mitään valoa elämässä. Tää on niinku oikeastaan jos mietitään ankeeta syksyä ja pimeää aikaa, kun tota yöllä heräät ja yöllä tulet takas töistä, niin jotta sä jaksat tän niinku yön yli, niin tota sun täytyy pystyy pitämään tällöistä positiivista egoharhaa, mutta masentuneet eivät pysty.

Toimittaja R.L.:

Eli ilmeisesti ihminen valehtelee itselleen, siis siksi, että haluaa säilyttää mahdollisimman hyvän kuvan itsestään.

Haastateltava J.V.:

On joo ja sitten tämä liittyy moniin asioihin. Tää oon niinku, valehtelu on hyvä, tää on, neljästoista Janne Viljamaan kirja Itsetunnon voima ilmestyy nyt keväällä ja se on nyt taitossa. Mutta tavallaan se, tää liittyy myöskin, monet mun kirjat on liittynyt narsismiin. Siinä tavalla, että narsistilla on semmoinen hovi ympärillään ja narsisti ihan voi sanoa, että että tota hän ei halua olla paha ja ilkeä, mutta te kaikki pakotatte mut tähän, mun on pakko olla. Ja ne cheerleaderit, jotka on narsistin hovissa, niin myötäilee varovasti narsistia. Todellisuudessa totuuttahan sä et kuule kuin ihmisiltä, jotka ei ole millään tavalla riippuvaisia sinusta, ne ei oo taloudellisesti ne ei asu sun kämpässä, ne ei syö sun jääkaapista. Elikkä ne on, sanotaan että oikein kova itsetuntoinen mies niin ottaa semmoisen emännän, joka on rikkaampi kuin hän, joka on paremmin koulutettu kuin hän, joka ajaa hienommalla autolla, niin tavallaan sieltä kuuluu totuus. Että siellä narsistilla on ne cheerleaderit ympärillään, mutta äidiltä et välttämättä kuule totuutta, koska äiti haluaa aina kaunistella, pehmentää totuutta lapsilleen. Niin sen takia kannattaa valita itseään fiksumpi tyyppejä, jotka niinku haastaa sut ja kertoo totuuden, jotka ei millään tavalla riippuvaisia sinusta.

Toimittaja R.L.:

Tänään Moreenimedian etästudiossa keskustellaan siis valehtelusta. Tutkimuksissa on todettu, että ihminen valehtelee keskimäärin kerran tai kaksi päivässä. Suurimman osan valheista kertoo toki vain pieni joukko ihmisiä, mutta kuitenkin jokainen ihminen valehtelee. Silti rehellisyyttä pidetään usein hyveenä ja valehtelu nähdään suurena vääryytenä. Sosiaalipsykologi Janne Viljamaa, onko valehtelu aina väärin?

Haastateltava J.V.:

No nää on, menee niin, niin tällaisiin teoreettisiin juttuihin, aina mua niinku naurattaa se elämäkatsomustiedon opettajana se. No kyllähän opiskelijalle tietysti pitää suositella hienoa elokuvaa Kunniattomat paskiaiset, jotka on tota Tarantinon. Siinä on tää klassinen kohtaus ku se natsi menee etsimään näitä juutalaisia sieltä talosta, jotka on kätkeyty sinne kellariin. Niin se tietää koko ajan, että ne juutalaiset on kätkeyty sinne kellariin ja se pitkitetty, se Tarantinon kohtaus ja sitten hän tykittää sen lattian läpi ja nää juutalaiset tapetaan. Niin tässä klassisessa niinku tässä moraalifilosofia vertauksessa sanotaan, että sinun onärkevääkin valehdella, jos sä voit pelastaa jonkun hengen. No montako kertaa me voidaan pelastaa toi niinku arkipäivänä jonkun toisen henki puhumalla totta.

Mutta tavallaan se, että mun mielestä kaikessa on tärkeää niinku semmoinen kasvojen, toisen ihmisen kasvojen säilyttäminen. Et jos mä oon niinku opettajana, niin mä yritän aina löytää asioista hyvää. Mutta jos joku on esimerkiksi laiska ja velto, niin mä kyllä sanon sen päin naamaa. Mut jos joku on oikeasti, ei oo välttämättä lähtötaso hirveän korkealla, mut hän yrittää ihan älyttömästi, niin mä kyllä jaksan kehua. Ja sama se on niinku punttisalilla että jos se on siellä aloittelija, joka vääntää penkkipunnerrusta 40 kilolla hirveellä tuskalla, rypistyksellä, niin arvostan sitä ponnistusta oikeasti. Niin mä, mä voin sanoa, että se ponnistus on se niinku tärkeä juttu, vaikka niitä kiloja ei ole hirveästi. Että mun mielestä pitäis pystyä niinku näkemään potentiaalia ihmisissä, varsinkin semmoisissa ihmisissä, joka yrittää tosissaan. Mut mä oon sen verran elämässä nähnyt ja opettajana ja kirjoittajana ja mul on 5 lasta ja muutenkin että, mulla on hirveän huono, mussa on vähän semmoista rehellisen vikaa palautteen antajana, että jos joku tekee laiskasti hommia, niin mä sanon sen kyllä päin naamaa.

Koska koripallossa on semmoinen sanonta, että niinku niin pelaat kuin harjoittelet, että jos sä oot huonosti harjoitellut niin sä pelaat myös huonosti. Mä lähden siitä, että... Mut mä haluan vielä sen verran täs kehua itteeni, et mä oon tämmönen vitosdivarin pingishai nykyään, entinen korisääijä, joka pelasi nuorten maajoukkueessakin muutaman matsin joskus 80-uvulla. Niin mä haluan niinku haastaa aina vähän paremman pelaajan mua vastaan. Ja sit jos mä häviän tälle vähän paremmalle pelaajalle, niin se kehittää minua ja minä voin sitten mennä tullen viedä vähän huonompia pelaajia. Koska se on rehellistä haastaa aina vähän kovempi tyyppi lenkille, joka niinku haastaa sinut siinä ylämäessä, eikä pitää sitä sun vaativaa minäkuvaa kasassa nöyryyttämällä selkeästi heikompia. Niin se se ihminen, joka pystyy aina ottamaan pikkusen fiksumman kaverin keskusteluun kaveriksi ja lukemaan kirjoista, joista ei ihan kaikkea ymmärrä, niin tällä epämukavuusalueella tapahtuu kehitys. Ja mä niinku oon nuorena pystyttänyt teltan epämukavuusalueelle.

Toimittaja R.L.:

Kerroit jo muutaman esimerkin, mutta missä muissa tilanteissa valehtelu on hyväksyttävää?

Haastateltava J.V.:

Kohteliaasti voi sanoa vaimon permanenttii kauniiks, vaikkei se olekaan niin hirveän kaunis. Mutta sitten nimenomaan jotain, esimerkiksi mun mielestä on hyvä esimerkki siis opettajan duunissa ja kasvatustuunissa. Eräässä tutkimuksessa opettajalle sanottiin, että nyt nämä sun veitikat siel luokassa niin on poikkeuksellisen älykkäitä. Sit opettaja et ei vitsi miten makeeta, et mulla on poikkeuksellisen älykäs luokka. Ja sitten sen lukuvuoden lopussa katottiin, et ne on saavuttanut mahtavia tuloksia. Meillä on on helppo asia, kun on poikkeuksellisen älykäs luokka. Sit paljastettiin lopuksi, että ei ne mitään poikkeuksellisia älykkäitä, et ne on tavallisia taunoja. Mutta se opettaja oli tavallaan mitottanut sen opettamisen ja vuorovaikutuksen sen poikkeuksellisen älykkään, laittanut sen riman niin korkeelle, niin oli saavuttanut valtavia tuloksia tämä niinku tavallaan sen niinku optimismin harhan niinku vallassa. Niin ihminen, joka asettaa riman aika korkeelle itsensä ja toisten suhteen, niin saavuttaa valtavia tuloksia. Ja yleensä kaikessa elämässä sanotaan, sen nimi on niinku tällainen itsekurin paradoksi, että ihminen, joka aina välttää vaivaa ja välttää työntekoa, niin loppupeleissä tulee näkemään

elämässään huomattavan suuria vaikeuksia ja vaivoja. Että sun pitää ensin tehdä se työ ja sitten palkkapäivä koittaa.

Toimittaja R.L.:

Tänään olemme siis keskustelleet valehtelusta sosiaalipsykologi Janne Viljamaan kanssa. On kyllä huojentavaa kuulla, että valehtelu ei ole aina väärin ja että en ole hirviö ja paha ihminen, vaikka puhun välillä muutakin kuin totta. Kiitos paljon keskustelusta.

Haastateltava J.V.:

Viljamaa kiittää, moi.